

ULLA STROH-WOLLIN

Från *gammal man* till *den gamle mannen*

Definitmarkering i fornsvenska nominalfraser med adjektivattribut

1 Inledning

Meningen i (1a) nedan återfinns i Fornsvenska legendariet, som anses ha tillkommit omkring sekelskiftet 1300. Meningen i (1b) är en nusvensk tolkning av den fornsvenska meningen. Här återges subjektet med en definit nominalfras, vilket är motiverat med hänsyn till att den åsyftade personen är både presenterad och present i den aktuella berättelsen.

- (1) a. *Grymbar karl kumbar mot hanom.* (Cod. Bu., s. 19)
b. *Den förskräcklige mannen kommer emot honom.*

Som framgår av exemplet ovan gällde inte samma formella regler för semantiskt definita nominalfraser i den äldre fornsvenskan som idag. Nu har nominalfraser med adjektivattribut så kallad dubbel bestämdhet, dvs.

Denna artikel har tillkommit inom projektet *Den nordiska nominalfrasens syntax i äldsta tid*, som finansierats av Vetenskapsrådet (projektnummer: 421-2010-1272).

Stroh-Wollin, U., Associate Professor, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University. "From no definiteness to double definiteness. Definiteness marking in noun phrases with adjectival attributes in Old Swedish". *ANF* 130 (2015), pp. 101–138.

Abstract: Modern Swedish uses both a free, pre-adjectival, definite article and a definite suffix on the noun to mark definiteness in noun phrases with adjectival attributes. The combination of two definite morphemes in a single noun phrase is commonly referred to as double definiteness. The definite inflexion of nouns, which applies to all the Scandinavian languages, probably arose around 1000, and the use of nouns in the definite form increases steadily over the following centuries, probably in a similar way all over Scandinavia. Interestingly, however, semantically definite noun phrases with adjectival attributes normally lack all definiteness marking in Old Swedish up to the beginning of the 14th century, which has not been brought to the attention in earlier research. During the latter half of the 14th century, nouns in the definite form could be preceded by adjectives, but only in the so-called weak form. A weakly inflected adjective could in turn be preceded by an article-like word, but a definite article in the strict sense is not developed until the 15th century. Norwegian has also developed double definiteness, but apparently via a different route. Already early Old Norwegian used a true definite article in pre-adjectival position, at first in combination with uninflected nouns, but later with nouns in the definite form.

Keywords: double definiteness, definite articles, definite inflexion, weak adjectives, Old Swedish.

DOI: <https://doi.org/10.63420/anf.v130i.27708>

samtidigt bruk av framförställd bestämd artikel och bestämdhetsböjning av substantivet. Dessutom har adjektivet i sådana fraser vad som traditionellt kallas svag form. Om samma regler hade tillämpats i Fornsvenska legendariet, så hade det stått *thæn grymbe karlen* i (1a), men här finns ingen markör alls för definitheit; substantivet är inte bestämdhetsböjt, framförställd artikel saknas och adjektivet har stark form.

Den här uppsatsen handlar om hur det moderna mönstret för nominalfraser med adjektivattribut växer fram i svenskan. På sätt och vis rör det sig om en väldigt lång historia, om man tar hänsyn till att den svaga adjektivböjningen är en urgermansk novation. Möjligheten att böja substantiv i bestämd form är dock väsentligt senare; enligt min bedömning uppstår den sannolikt runt år 1000. I slutet av 1400-talet kan man säga att vi i princip nått fram till de moderna normerna för bestämdhet, artikelbruk och fördelning av starka och svaga adjektivformer på indefinita resp. definita nominalfraser. Den dubbla bestämdheten är en del av denna historia.

Framväxten av just dubbel bestämdhet har diskuterats för svenskans vidkommande framför allt av Karl Larm i avhandlingen *Den bestämda artikeln i äldre fornsvenska* från 1936 och av Ilkka Hirvonen i en längre uppsats från 1996, "Konstruktionstyperna *den gamle man*, *den gamle mannen* och *gamle mannen* i fornsvenskan". I Einar Lundebys bok *Overbestemt substantiv i norsk og de andre nordiske språk* från 1965 ligger fokus i första hand på norskan. Men som jämförelse är också denna studie av intresse, eftersom även norskan utvecklar dubbel bestämdhet.

Trots att de nämnda forskarna har genomfört ganska omfattande empiriska studier, menar jag att vi inte har fått en riktigt korrekt bild av situationen i fornsvenskan, vilket ger mig anledning att ta upp ämnet på nytt. Några viktiga aspekter är följande.

- Larm 1936 och Hirvonen 1996 bygger endast på excerpering av nominalfraser med någon form av definitmarkör. Därmed framgår det inte av framställningarna att semantiskt definita nominalfraser med adjektivattribut fortfarande i början av 1300-talet normalt följer samma mönster som exemplet i (1a), dvs. de saknar varje form av formell definithetsmarkering. För övrigt förmedlar inte heller Wessén (1965a:41) den korrekta bilden på denna punkt.
- Konstruktionstypen *den gamle man* beskrivs av både Wessén (1965a:45f.) och Hirvonen (1996:91) som semantiskt neutral, medan typen *gamle mannen* uppfattas som markerad. Jag menar att det snarare förhåller sig på motsatt vis.

- Både Lundeby (1965:95) och Hirvonen (1996:87f.) anför förhållandena i norskan som relevanta för bedömning av utvecklingen även i svenskan. Vid närmare studium av texterna förefaller det emellertid som om vägen till dubbel bestämdhet inte var densamma i norskan och svenskan.

Eftersom jag på grundval av egna empiriska studier är av en annan åsikt än tidigare forskare på olika punkter, kommer jag nedan att presentera mitt eget material och mina egna empiriska resultat innan jag vidare diskuterar den tidigare forskningen. Därefter följer en teoretisk analys. Allra först presenterar jag emellertid en del grundläggande fakta som bakgrund till studien.

2 Bakgrundsfakta

Till skillnad från de flesta andra språk som uttrycker definithet formellt har de nordiska språken, som bekant, utvecklat både bestämdhetsböjning av substantiv med ett suffix och fria bestämda artiklar. De flesta definithetsmarkerande språk använder enbart fria bestämda artiklar, men i de nordiska språken används ju fria artiklar endast före adjektivattribut och andra pre-nominala modifierare. Som nämnts kombinerar svenskan och norskan i dessa fall bestämd artikel med bestämd form på substantivet. Detta gäller för övrigt även färöiskan. Danskan däremot använder enbart den fria artikeln då substantivet föregås av ett attribut, medan isländska nominalfraser av samma typ normalt har enbart bestämd form på substantivet också i dessa fall, ingen artikel. Jfr den svenska, den danska och den isländska frasen i (2a–c).¹

- (2) a. *den gamle mannen*
b. *den gamle mand*
c. *gamli maðurinn*

Adjektiv i definitiva nominalfraser har dessutom en annan form än adjektiv i indefinita nominalfraser, jfr *den gamle mannen* – *en gammal man*. Ibland talar man följdenligt om adjektivets bestämda (eller definitiva) och obestämda (eller indefinita) form. Jag kommer emellertid i det följande att hålla mig till de traditionella beteckningarna svag respektive stark

---

¹ Isländskan förfogar också över en bestämd artikel, *hinn*, som ofta förknippas med formell stil, vilket dock enligt Pfaff 2014 inte är hela sanningen. Det skulle föra för långt att gå närmare in på detta här.

Genus		Maskulinum		Femininum		Neutrum	
Numerus	Kasus	stark f.	svag f.	stark f.	svag f.	stark f.	svag f.
Sing.	nom.	<i>langer</i>	<i>lange</i>	<i>lang</i>	<i>langa</i>	<i>langt</i>	<i>langa</i>
	gen.	<i>langs</i>	<i>langa</i>	<i>langa</i>	<i>lango</i>	<i>langs</i>	
	dat.	<i>langom</i>		<i>lange</i>		<i>lango</i>	
	ack.	<i>langan</i>		<i>langa</i>		<i>langt</i>	
Plur.	nom.	<i>lange(r)</i>	<i>lango</i>	<i>langa</i>	<i>lango</i>	<i>lang</i>	<i>lango</i>
	gen.	<i>langa</i>		<i>langa</i>		<i>langa</i>	
	dat.	<i>langom</i>		<i>langom</i>		<i>langom</i>	
	ack.	<i>langa</i>		<i>langa</i>		<i>lang</i>	

Figur 1. Stark och svag böjning av adjektivet *langer* 'lång' i (den tidiga) fornsvenskan. De konsonantiska formerna är skuggade.

form, eftersom den starka formen *ingalunda* var oförenlig med definit betydelse i de nordiska fornspråken. Detta framgår tydligt av nyare forskning (Delsing 1994, Simke 2012, Stroh-Wollin & Simke 2014).

Efter bl.a. kasusreduktion och sammanfall av maskulint och feminint genus i svenskan har antalet adjektivformer minskat drastiskt. Idag skiljer vi endast mellan tre starka former, två singulara, en för vardera genuset (*lång* resp. *långt*), och en gemensam pluralform (*långa*), samt en enda svag form (som sammanfaller med den starka pluralformen, *långa*).² I fornsvenskan var formuppsättningen betydligt större, se figur 1.

Som framgår av figur 1 var de svaga formerna färre än de starka. I princip råder dock överallt en opposition mellan stark och svag form. Skillnaden är dock mera robust i de fall där den starka formen är konsonantisk (skuggade i figuren). När de svaga formerna på *-o* efter hand ersätts med *-a*-former, under sen fornsvensk tid, upprätthålls inte alltid skillnaden mellan starka och svaga vokaliska former lika strikt.

Den svaga adjektivdeklinationen är, som nämndes inledningsvis, en urgermansk novation. Det är inte helt klart hur den uppstått eller varför, men det förefaller som om den tidigt har associerats med definit betydelse. (Ringe 2006:169f.) Det betyder emellertid inte att den starka formen lika tidigt blev ett uttryck för indefinit betydelse. Den nuvarande funktionsuppdelningen mellan stark och svag form växer tvärtom fram under den fornsvenska tiden – samtidigt som bestämd form och bestämd artikel blir vanligare.³

² Jag bortser här ifrån den speciella *e*-formen (*långe*) som kan användas vid maskulint sexus.

³ För övrigt har den svaga formen gått lite olika öden till mötes i olika germanska språk. Se t.ex. Roehrs & Julien 2014 för en jämförelse av bruket av starka och svaga adjektiv i tyskan och norskan och Van de Velde & Weerman 2014 om den svaga formen i nederländskan.

Bestämthetsböjning av substantiv är en betydligt senare novation än den svaga adjektivdeklinationen. Den bestämda formen är resultatet av en grammatikaliseringsprocess där ett efterställt demonstrativt pronomen, (*h*)*inn* (eller *enn*, jfr nedan), kommit att ansluta sig till substantivet och efter hand omtolkats som ett ordinärt suffix. Den hypotetiska utvecklingen demonstreras i (3), som visar hur genitivformen av demonstrativet *hinn* klitiserar till substantivet *dag*, böjt i samma kasus, vilket i ett första steg ger upphov till den karakteristiska dubbla kasusmarkeringen (som finns kvar i isländskan, men har försvunnit i de fastlandsskandinaviska språken).

(3) *dag-s hin-s > dag-s'(h)in-s > dag-s-in-s > dag-en-s*

Det är omdiskuterat när den bestämda formen uppstår. Man brukar nämna två belägg på ordet *andinni* 'själen' i två uppländska runinskrifter från 1000-talet som de första beläggen på bestämd form. Jag menar att det också är från och med denna tid som definitivetsböjning kan uppfattas som en formell kategori, i vart fall inte avsevärt tidigare som ibland hävdats. För övrigt är jag av den uppfattningen att bestämdhetssuffixet går tillbaka på demonstrativet (*h*)*inn* när det gäller fastlandsskandinavisk, men snarare ska härledas från en besläktad variant, *enn*, i isländskan. (Se vidare Stroh-Wollin 2014 och Stroh-Wollin ms.)

Orden (*h*)*inn* respektive *enn* förekommer också i de tidigast belagda språken före svagböjda adjektiv. Fraser av det här slaget är relativt väl belagda redan i de vikingatida runinskrifterna, särskilt som tillägg efter egennamn, se (4a), men som exemplet i (4b) visar bör användningen ha varit vidare än så.⁴

(4) a. *Sweni satti sten þæssi æftiR Tosta hin skarpa, faður sin, [...]*
(DR 338)

'Svenne satte denna sten efter Toste den skarpe, sin fader, [...]'

b. *Tati hiogg æftiR faður sinn Skakka, mærki it mikla, [...]*
(Sö 41)

'Tatte högg det stora märket efter sin fader Skakke [...]'

Det äldsta belägget på en fras av denna typ är *hinn þurmoði* 'den djärve', som vi finner på Rökstenen (Ög 136) från 800-talet.

Ibland används demonstrativet *sá/þænn* före svagböjt adjektiv (på

⁴ Runinskrifter identifieras med det signum som används i Samnordisk runtextdatabas och i de tryckta utgåvorna: *Sveriges runinskrifter*, *Danmarks runeindskrifter* och *Norges innskrifter med de yngre runer*. Citaten följer den nationella normaliseringen i runtextdatabasen.

samma sätt som *hinn*), faktiskt så tidigt som i frasen *runaR þaR rægi[n]kundu* 'de gudagivna runorna' på den västgötska Sparlösaastenen (Vg 119) från 800-talet. Det finns också flera tidiga danska runinskrifter med *sá/þænn* i stället för *hinn*, så vi kan ana att det mycket tidigt rått en viss variation i det här avseendet i östnordiskan. Man bör dock notera att svagböjda adjektiv normalt tycks kräva sällskap av antingen *hinn* eller *sá/þænn*.⁵ Det förekommer visserligen att ett ord som kan uppfattas som ett svagt adjektiv står ensamt efter ett egennamn, men dessa belägg brukar i allmänhet tolkas som binamn, t.ex. *Þorsteinn Rauði* 'Thorsten Röde' (N 148).

Paradigmet *sá/þænn* (de moderna fastlandsskandinaviska språkens *den*) hade ursprungligen den suppletiva formen *sá* för maskulinum, singularis, nominativ (dvs. för den form som av tradition används för att beteckna paradigmet som helhet). I fornsvensk text har den ersatts av den mera regelbundna formen *þænn*, medan fornnorskan fortsatt håller kvar vid den äldre varianten.⁶ I enlighet därmed används nedan *þænn* vid tal om fornsvenska, men *sá* för fornnorska. Men i grunden rör det sig alltså om samma pronomen. Accenten i *sá* markerar lång vokal, som brukligt vid normalisering av fornvästnordisk text.

3 Material och metod

3.1 Excerperade texter

I följande kapitel kommer jag att presentera dels ett par översiktliga jämförelser mellan utdrag ur Norska homilieboken och Codex Bureanus av Fornsvenska legendariet, dels en diakron studie baserad på olika fornsvenska texter. Nedan följer en kortfattad redogörelse för texterna och urvalet.

De svenska texterna är utgivna och kommenterade i Svenska fornskriftsällskapets samlingar, SFSS, men finns också elektroniskt tillgängliga på Fornsvenska textbanken. Nedan refereras till utgåvorna i SFSS.

⁵ Jfr också Ringe 2006:170: "The most general rule governing the use of the strong and weak paradigms in attested Germanic languages is that weak forms are used when the adjective is governed by a determiner or quantifier, while strong forms are used in most other syntactic environments".

⁶ Paradigmet hade även en suppletiv form för femininum, singularis, nominativ: *sú*, senare ersatt med *þe*. Isländskan har bevarat formerna *sá* och *sú*. Paradigmet, inklusive de suppletiva formerna, är ett indoeuropeiskt arv.

Norsk text:

- *Sankt Olavs järtecken 1–10* ur Norska homilieboken, s. 112–120 i utgåvan av Gustav Indrebø (Gamal norsk homiliebook, 1938); 2751 ord. Texten anses ha tillkommit strax före handskriften, dvs. ca år 1200 (Haugen & Ommundsen 2010:15). Norska homilieboken tillhör de allra äldsta bevarade handskrifterna från den nordiska medeltiden. Många av homilierna i denna bok förekommer i snarlika versioner också i Isländska homilieboken, men Sankt Olavs järtecken kan med säkerhet anses ha norsk proveniens.

Svenska texter:

- *Fornsvenska legendariet* enligt Codex Bureanus; SFSS 7:1. Excerpteringen avser hela Codex Bureanus med undantag av s. 176 (rad 16) – s. 178, som är ett senare tillägg till originaltexten; totalt 35768 ord. I den första undersökningen används ett godtyckligt valt avsnitt, Sankt Jacob den störres saga från s. 166 (rad 15) till s. 176 (rad 15); 2090 ord. Texten anses ha tillkommit någon gång mellan 1276 och 1307. Codex Bureanus, som är den äldsta bevarade handskriften av texten, är daterad till mitten av 1300-talet. (Jansson 1934:21 f.)
- *Pentateukparafrasen* enligt Codex Holm A1; SFSS 60. Excerpteringen avser s. 1 – s. 66 (rad 2) samt s. 119 (rad 17) – s. 188 (rad 15); 49188 ord. Texten anses ha tillkommit senast på 1330-talet och är bevarad i två i stort sett fullständiga handskrifter, en från förra hälften av 1400-talet och en från 1526. Här har den senare handskriften, som anses stå originalet närmast, använts.
- *Birgittas uppenbarelser* enligt Codex Holm A33; SFSS 14:1. Excerpteringen avser s. 3 – s. 100 (rad 19) i utgåvan, dock ej s. 19 (rad 25) – s. 22 (rad 16) där en lakun i handskriften i utgåvan ersatts med samma avsnitt från en annan handskrift; 25407 ord. Texten anses ha tillkommit kort efter Birgittas död. Handskriften är från mitten av 1400-talet.
- *Helga manna leverne* i Codex Holm A110 (Codex Oxenstierna); i SFSS 22. Excerpteringen avser hela texten; 30023 ord. Texten är tillkommen 1385. Handskriften är från slutet av 1400-talet.
- *Järteckensbok* i Codex Holm A110 (Codex Oxenstierna); i SFSS 22. Excerpteringen avser hela texten; 29125 ord. Texten är tillkommen 1385. Handskriften är från slutet av 1400-talet.
- *Sju vise mästare* i två versioner, de s.k. A- och B-versionerna, som är två oberoende översättningar från en latinsk förlaga. A-versio-

nen föreligger i Codex Holm D4, B-versionen i Codex Holm A49; båda i SFSS 28. Excerpteringen avser hela texterna; 16240 resp. 12020 ord. Tillkomsten av A-versionen har tidigt satts till slutet av 1300-talet, men detta problematiseras i Blomqvist 1941, och Carl Ivar Ståhles slutsats i *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria* (1967: 116) är att både A- och B-versionen ”sannolikt tillhör 1400-talets förra hälft”. Handskrifterna har daterats till 1430-talet resp. senare hälften av 1400-talet.

- *Själen tröst* enligt Codex Hom A108; SFSS 59. Excerpteringen avser s. 6–46 + s. 239–285; 33 952 ord. Texten anses ha tillkommit 1420–1430, handskriften något senare.

Samtliga texter är översättningar, alla från latin utom *Själen tröst* som går tillbaka på en lågtysk förlaga. Uppgifterna om tillkomsten avser den norska resp. de svenska originalversionerna. I de fall handskrifterna är avsevärt senare än originalet kan man självfallet inte utesluta viss ”modernisering” av språket, men mycket tyder ändå på att avskrivarna inte har gjort systematiska ändringar av morfo-syntaxen. Jag ser därmed på texterna som i första hand språkvittnen från sin tillkomsttid.

Två grundläggande principer har styrt urvalet av texter: dels ska texterna vara skrivna på prosa, dels bör de innehålla så många exempel på semantiskt definitiva nominalfraser att det är meningsfullt att redovisa varje text individuellt. Det förra innebär att en rad tidiga texter avfattade på vers inte har ingått i studien. Det senare har inneburit att inte heller de tidigaste prosatexterna, dvs. medeltidslagarna, kunnat användas, eftersom de relevanta fraserna är mycket sällsynta i dessa. Önskemålet att se på varje text för sig hänger samman med att nominalfrasens utveckling är inne i en ovanligt dynamisk period. Bara ett par årtionden kan göra skillnad, och också samtidigt verksamma skribenter (översättare) kan i detta läge tänkas visa något olika preferenser.

Den tidigaste fornsvenska texten i studien är *Fornsvenska legendariet* från ca 1300, möjligen något tidigare. Texten innehåller legender och järtecken, (som regel) korta berättelser av konkret natur, och fungerar bra för ändamålet. Ett liknande innehåll gäller *Helga manna leverne*, *Järteckensbok* och *Själen tröst* samt den norska *Sankt Olavs järtecken*. Sju vise mästare, som återger en klassisk saga av österländskt ursprung, är också en berättande text, som i det avseendet liknar de nämnda religiösa texterna.

Pentateukparafrasen återger inte endast, trots beteckningen, innehållet i de fem Moseböckerna, utan är i hög grad en exegetisk text. Detta gör

nominalfraserna mera svåranalyserade ur semantisk synvinkel, vilket innebär att texten inte är optimal för denna studie. Å andra sidan är den på grund av sin höga ålder en viktig pusselbit. Också Birgitta-texten är av en relativt filosofisk karaktär och på samma sätt svåranalyserad, men det har känts bra att ha med ytterligare en text från slutet av 1300-talet, jämte de ungefär samtida Helga manna leverne och Järteckensbok.

Den period som täcks av de nämnda texterna är ganska kort, kanske inte ens 150 år. Det hade självklart varit önskvärt att kunna följa utvecklingen längre, bakåt förstås, men även framåt med tanke på att utvecklingen mot dubbel bestämdhet inte är helt fullbordad i Själens tröst. Å andra sidan är det vid den undersökta periodens slut ovanligt att semantiskt definitiva nominalfraser varken uppvisar bestämd form eller bestämd artikel. Detta gör det möjligt att utnyttja resultaten i Hirvonen 1996 för sena 1400-talstexter. Att jag själv helt avstått från excerpering i material från andra halvan av 1400-talet beror också på att texter som är lämpade för ändamålet är svårfunna. Ofta misstänker man att stilen inte helt återspeglar normalprosa, ett intryck som också styrks av Hirvönens lite spretiga resultat för perioden. Även legendgenren, som i de undersökta, tidigare texterna fungerar bra, blir med tiden mer retorisk till sin karaktär (jfr Carlquist 1996).

3.2 Excerperingsprinciper

Föreliggande studie är, som nämnts, fokuserad på utvecklingen av bestämdhet i nominalfraser med adjektivattribut (vilket inte hindrar att det i sammanhanget delvis är relevant att också ta upp definitiva nominalfraser utan attribut, se vidare avsn. 4.1). Som adjektivattribut har jag endast räknat adjektiviska ord som förekommer i både stark och svag form.

Formellt kan de nominalfraser som jag undersökt därmed variera med avseende på tre variabler. Substantivet kan ha bestämd eller ommarkerad form⁷ – eller saknas, adjektivet kan ha stark eller svag form, och frasen kan inledas med eller sakna bestämd artikel. Eftersom semantiskt definitiva nominalfraser med adjektivattribut är en lågfrekvent kategori, har jag valt att maximera antalet belägg genom manuell excerpering. Alternativet hade varit elektronisk sökning på utvalda adjektiv, men det hade lämnat många fraser oupptäckta.

Excerperingen har primärt handlat om att sortera fram nominalfraser

⁷ Jag använder beteckningen *ommarkerad*, i stället för *obestämd*, när det gäller substantiv utan bestämdhetssuffix, eftersom formen är förenlig med både definit och indefinit tolkning.

enligt ovan som kan anses semantiskt definitiva. Pragmatiskt innebär semantisk definitivitet att mottagaren kan identifiera den avsedda referentmängden ur den mängd som pekats ut genom frasens deskriptiva innehåll. På modern svenska uppvisar semantiskt definitiva nominalfraser alltid någon definitiv markör, men eftersom det inte gällde i den tidiga fornsvenskan, blir excerperingen känslig.

För att operationalisera framsorteringen av de nominalfraser som kan anses semantiskt definitiva har jag för varje enskilt fall försökt avgöra om referenten är identifierbar för mottagaren, och i så fall hur. Därvid har de semantiskt definitiva fraserna också delats in i olika referensklasser, med hänsyn till hur identifikationen sker. I första hand är det fyra definitiva referensklasser som är aktuella. Jag använder här etiketterna OLD, ASS, KNOW och ENC för att särskilja dem.⁸ Nedan exemplifieras klasserna med fraser utan adjektivattribut.

OLD innebär att referenten är omnämnd tidigare i texten (och fortfarande present för läsaren), jfr *stenen* i (5).

- (5) *þe baro a land hælaghan licama. ok lagþo a en sten [...] stenen veks for benom som vaks for insigþle* (Cod.Bu., s. 166)
'De bar iland den heliga lekamen och lade på en sten [...]. Stenen gav vika för benen såsom vax för ett sigill.'

ASS innebär att referenten inte är omnämnd tidigare, men kan associeras med något tidigare nämnt eller på annat sätt förstås utifrån den språkliga kontexten. Ett typexempel ges i (6a) där *hendi* 'handen' associeras med subjektet (*han*). Ett annat fall som fått samma etikett är *søvni* 'sömmen' i (6b), som avser en man som uppges ha somnat.

- (6) a. [...] *at hann sat ok tælgði vond ein með knifi er hann hafðe í hendi [...]*
(N.Hom., s. 118; här med något normaliserad ortografi)
'[...] att han satt och täljde på en kvist med en kniv som han hade i handen [...]'
- b. [...] *þa sofnaðe hann í kirkiu inni, ok syndisk hanom i søvni maðr ein [...]*
(N.Hom., s. 116; här med något normaliserad ortografi)
'[...] då somnade han i kyrkan och en man uppenbarade sig för honom i sömmen [...]'

⁸ Analysen och beteckningarna är delvis inspirerade av "Guidelines for annotation of givenness" som används inom The PROIEL Project. Texten är tillgänglig på nätet (se Referenser för adress).

KNOW innebär att referenten inte är omnämnd tidigare i texten, men kan anses identifierbar i den givna kontexten genom mottagarens allmänna kunskap om världens beskaffenhet; *ofn* 'ugnen' i ex. (7) uppfattas självklart som den ugn man kan förvänta sig finns i hushållet.

(7) *Heldr bauð hann ambot sinni [...] at hon skyldi fara ok elda ofn till brauðs ok baka [...]*

(N.Hom., s. 115; här med något normaliserad ortografi)

'I stället bad han sin tjänstekvinna att hon skulle ge sig av och elda i ugnen för att baka bröd [...]

ENC innebär att referenten är unik och tillgänglig genom mottagarens "encyklopediska" kunskap; detta kan anses gälla t.ex. för *doma dagh* 'domedagen' i (8).

(8) [...] *ok beþes þom hær biþa doma dagh.* (Cod.Bu., s. 167)

'[...] och ber att de här ska få invänta domedagen.'

Det finns vissa typer av nominalfraser som uppträder med definitiva markörer i texterna, men inte självklart faller inom de ovan nämnda kategorierna. En okomplicerad kategori är situationellt definitiva referenter, som förekommer i direkt tal och avser något som är tillgängligt i den utomspråkliga kontexten. Jag har också räknat med komplexa epitet före egenamn som i *den goda kvinnan NN*, däremot inte fraser med egenamn som huvudord (*den goda NN*).

Fraser i pluralis med generisk referens uppvisar inte formella definitiva drag i texterna och ingår inte i excerperingen.⁹ Det förekommer emellertid fraser som *ther kristno*, vilka omfattar alla tänkbara referenter i textens tid och rum. Dessa har betraktats som fraser med specifik referens och har medtagits. Man finner även några definitiva singulara fraser som betecknar en art eller klass, t.ex. *thæn rike* som representant för rika människor. Även dessa ingår i excerperingen.

En speciell typ av nominalfraser som kan betraktas som semantiskt definitiva är vokativa uttryck, som t.ex. *unge man*. Denna typ har inte ingått i undersökningen, även om de är relativt vanliga i de fornsvenska texterna. Det är ju en alldeles egen typ av nominalfras som inte uppvisar vare sig bestämd form på substantivet eller pre-adjektivisk bestämd artikel. (Till skillnad från vad som gäller idag uppvisar vokativa fraser inte sällan starkböjda adjektiv i fornsvenskan.)

⁹ Nominalfraser med generisk referens har ibland definit form i modern svenska. Enligt Dominika Skrzypek (2012: 152–154) är bestämd form vid generisk referens ovanligt före 1450.

3.3 Strukturell sortering av beläggen

De excerperade (semantiskt definitiva) nominalfraserna har vidare sorterats efter sin grammatiska struktur. Därvid har jag inte betraktat alla teoretiskt tänkbara kombinationer av substantiv och adjektiv i olika former med eller utan artikel som lika intressanta. Vissa kombinationer är mycket sällan eller knappt alls belagda. (Förmodligen kan ett par varianter avskrivnas som i princip ogrammatiska.) I redovisningen skiljer jag mellan fyra olika frastyper med utsatt substantiviskt huvudord samt två typer utan substantiviskt huvudord enligt följande. Fraser som inte stämmer in på något av dessa mönster redovisas som *övriga*.

Frastyper med substantiviskt huvudord: 'den gamle mannen'

A. adjektiv i stark form + omarkerat substantiv	<i>gammal man</i>
B. <i>þæn</i> + svagböjt adjektiv + omarkerat substantiv	<i>þæn gamle man</i>
C. svagböjt adjektiv + substantiv i bestämd form	<i>gamle mannen</i>
D. <i>þæn</i> + svagböjt adj. + subst. i bestämd form	<i>þæn gamle mannen</i>

Frastyper utan substantiviskt huvudord: 'den gamle'

E. adjektiv i stark form	<i>gammal</i>
F. <i>þæn</i> + svagböjt adjektiv	<i>þæn gamle</i>

Jag har inte uteslutit någon fras utifrån bedömningen att *þæn* skulle ha prägel av demonstrativt pronomen. Tolkningen av ordets status får bli en tolkningsfråga i efterhand. Fraser som inleds med det förstärkta demonstrativa pronomenet *þænne* ingår däremot inte.

Som nämnts har endast fraser med attribut som kan böjas i både stark och svag form studerats, dock inte superlativer. De attribut som accepterats består således av vanliga adjektiv i positiv samt av perfektparticip. Förutom superlativer faller följande attributtyper (av dem som kan ingå i fraser med dubbel bestämdhet) utanför den empiriska undersökningen: komparativer, presensparticip, ordningstal och vissa relationella pronomen, t.ex. *ena*, *andra*, *förre*, *sista*, *högra*, *vänstra*. En speciell attributkategori som också uteslutits är av ord av typen (*fore*)*næmder*, *foreskriven*, *foresagder*. Fraser med de undantagna typerna attribut företer delvis andra mönster än fraser med vanliga adjektivattribut.

När det gäller bedömningen av adjektivens form skulle man kunna se en komplikation i det att de vokaliska formerna inte är helt pålitliga; man kan märka en viss tendens till nya svaga former efter hand. I detta sammanhang finner jag emellertid ingen anledning att göra alltför stor sak av adjektivens form, utan accepterar alla vokaliska former som svaga om de uppträder tillsammans med *þæn* och/eller substantiv i bestämd form. Fraserna klassas då som typ B, C, D eller F, även om ändelsevokalen skiljer sig från den förväntade enligt figur 1.

Slutligen måste det också påpekas att nominalfraser med relativsatser inte ingår i studien. Detta hänger samman med att man inte kan jämföra nominalfraser av typ B (*den gamle man*) med nominalfraser med substantiv i omarkerad form mellan determinativt pronomen och (restriktiv) relativsats (*den gamle man som ...*). I modern svenska är ju den förra typen ogrammatisk, den senare grammatisk.

4 Bestämthetsmarkering i två tidiga texter – en norsk-svensk jämförelse

Eftersom de nordiska språken har utvecklat både ett bestämdhetssuffix och pre-adjektiviska bestämda artiklar finns det anledning att beakta hur de båda definitiva markörerna förhåller sig till varandra. Nedan redovisas en jämförelse mellan definitmarkeringen i nominalfraser i avsnitt ur två tidiga texter, en fornorsk och en fornsvensk. Trots att det skiljer ungefär ett sekel i tillkomst mellan texterna tyder allt på att bruket av bestämd form i stort följer ungefär samma mönster i Norge och Sverige. Däremot leder jämförelsen till ganska olika bilder när det gäller semantiskt definita nominalfraser med adjektivattribut.

4.1 Bestämthetssuffixets etablering

Bestämthetsmarkörer, i form av fria artiklar eller böjningsmorfer, uppstår normalt ur försvagade demonstrativa pronomen. Grammatikaliseringen utgår ifrån att ett demonstrativ kan användas med intra-lingvistisk deixis likaväl som extra-lingvistisk; i stället för att peka ut något i den yttre kontexten pekar man på något i den språkliga kontexten, dvs. använder demonstrativet för anaforisk referens. En nominalfras med anaforisk referens ingår i den referensklass som jag benämner OLD, jfr ovan.

Detta är emellertid endast starten på processen. För att man ska kunna säga att en bestämdhetsmarkör i verklig bemärkelse uppstått, krävs att den ursprungligen deiktiska referensen har övergått i en rent formell definit referens. Då kan markören användas när man förmodar att mottagaren kan identifiera den avsedda referenten, oavsett om denna har omtalats tidigare eller inte. Sådana nominalfraser ingår i referensklass KNOW enligt ovan.

Som ett mellanting mellan den direkta anaforiska referensen och den helt oberoende brukar man se den associativa eller indirekta anaforiska

Tabell 1. Strukturen i semantiskt definitiva nominalfraser (utan andra attribut än ev. demonstrativer) i Sankt Olavs järtecken (1-10) i Norska homilieboken (ca 1200).

Referensklass	OLD		ASS		KNOW		Tot.	
	n	%	n	%	n	%	n	%
N omarkerad form	8	18	13	57	10	83	31	39
N bestämd form	27	60	3	13	2	17	32	40
<i>sá</i> + N omark. form	8	18	6	26	0	0	14	17
N omark. form + <i>sá</i>	2	4	1	4	0	0	3	4
Tot.	45		23		12		80	

referensen, som jag ovan förknippat med referensklassen ASS. Teorin innebär alltså att grammatikaliseringsen går stegvis från referenstypen OLD till ASS och vidare till KNOW. (Referensklassen ENC är av en lite speciell karaktär och bortses från här. Jag får anledning att återkomma till den i avsnitt 4.2.)

Allt tyder på att det nordiska bestämdhetsuffixet uppkommit på just detta sätt. Processen beskrivs närmare i Skrzypek 2012, som följer utvecklingen i fornsvenskan från Äldre Västgötalagen, dvs. början av 1200-talet, och trehundra år framåt. Enligt författaren blir den bestämda formen inte obligatorisk i definitiva kontexter förrän efter 1400-talets mitt.

Nedan presenterar jag utfallet när det gäller användningen av bestämd form i två textutdrag, som jag själv undersökt. Det gäller dels Sankt Olavs järtecken i Norsk homiliebok från ca 1200 och ett godtyckligt valt parti i Fornsvenska legendariet från ca 1300. Syftet med detta är att illustrera ungefär hur långt introduktionen av den bestämda formen har fortskridit i nominalfraser utan adjektivattribut vid tidpunkterna för texternas tillkomst, vilket är intressant för den fortsatta diskussionen.

I tabellerna 1 och 2 redovisas alla de semantiskt definitiva nominalfraser i textavsnitten som saknar alla former av attribut utom eventuella demonstrativa pronomen. Inskränkningen till attributfria fraser görs för att siffrorna för de båda texterna ska vara så jämförbara som möjligt. I den svenska texten förekommer både *þænn* och *þenne* som demonstrativer, i den norska texten enbart motsvarigheten till det förra, *sá*. (För jämförelsens skull beaktas alltså i detta sammanhang även *þenne*.) Fraserna har vidare sorterats på referensklasserna OLD, ASS och KNOW.

Som framgår av tabellerna är användningen av den bestämda formen klart större i den senare, svenska texten. Totalsiffran är 72 %, jämfört

Tabell 2. Strukturen i semantiskt definitiva nominalfraser (utan andra attribut än ev. demonstrativer) i Sankt Jacob den störres saga i Fornsvenska legendariet (Cod. Bureanus, ca 1300).

Referensklass	OLD		ASS		KNOW		Tot.	
	n	%	n	%	n	%	n	%
N omärkerad form	6	9	5	31	16	55	27	24
N bestämd form	59	89	8	50	13	45	80	72
<i>þenn</i> + N om. form	0	0	1	6	0	0	1	1
<i>þenne</i> + N om. form	1	2	2	13	0	0	3	3
Tot.	66		16		29		111	

med den norska textens 40 %. På motsvarande sätt blir den omärkerade formen allt ovanligare. Helt enligt teorin visar det sig också att den omärkerade formen är minst företrädd i OLD-fraserna och vanligast bland KNOW-fraserna.

En annan iakttagelse som kan göras är att den norska texten uppvisar en inte helt försumbar andel fraser med demonstrativt pronomen. Fastän denna uttrycksmöjlighet föreligger i vissa fall även på modern norska, är frekvensen så stor i den undersökta texten att det framstår som ett mera omärkt alternativ än idag till den bestämda formens icke-deiktiska definitet. Man kan också notera att den svenska texten bara uppvisar några enstaka fall med demonstrativt pronomen.

4.2 Bestämdehetsmarkering i nominalfraser med adjektivattribut

Jämförelsen i föregående avsnitt tyder på att bruket av den bestämda formen successivt ökar stadigt och att utvecklingen är likartad i svenskan och norskan. Saken ter sig emellertid lite annorlunda om man studerar nominalfraser med adjektivattribut.

Tabell 3 redovisar strukturen i nominalfraser med adjektivattribut (enligt avsnitt 3.3) i dels samma avsnitt av Sankt Olavs järtecken som undersökts ovan, dels i hela Codex Bureanus av Fornsvenska legendariet. Fraser med adjektiv är normalt en relativt lågfrekvent kategori, men förekommer förhållandevis ofta i Sankt Olavs järtecken. Jag har därför nöjt mig med att jämföra den svenska texten med det betydligt kortare norska textavsnittet. De fraser som redovisas i jämförelsen avser endast referensklassen OLD, dvs. fraser med direkt anaforisk referens.

Tabell 3. Strukturen i semantiskt definita nominalfraser med adjektivattribut i Sankt Olavs järtecken (1-10) i Norska homilieboken och Codex Bureanus av Fornsvenska legendariet. Siffrorna avser fraser med direkt anaforisk referens (referensklass OLD) och adjektiv i positiv.

Struktur	Exempel	S:t Olav		Cod.Bu.	
		n	%	n	%
A st. + N om.	<i>galin kærling</i> (f.s.n.) 'den galna kvinnan'	0	0	51	63
D + A sv. + N om.	<i>sá ungi maðr</i> (m.s.n.) 'den unge mannen'	23	74	2	2
D + <i>hinn</i> + A sv. + N om.	<i>sá hinn helgi maðr</i> (m.s.n.) 'den helige mannen'	5	16	0	0
A sv. + N best.	<i>siuka manzens</i> (m.s.g.) 'den sjuke mannens'	0	0	2	2
D + A sv. + N best.	<i>þæn leþa skugan</i> (m.s.a.) 'den onda anden'	0	0	1	1
A st.	<i>døþom</i> (m.s.d.) 'den döde'	0	0	7	9
D + A sv.	<i>þen siuke</i> (m.s.n.) 'den sjuke'	0	0	11	14
<i>hinn</i> + A sv.	<i>hinn aumi</i> (m.s.n.) 'den ömklige/stackaren'	1	3	0	0
Övriga		2	6	7	9
Tot.		31		81	

Eftersom den norska texten företer andra strukturella mönster för nominalfraser med adjektiv än den svenska, redovisas strukturen i relativ klartext i tabell 3 tillsammans med exempel ur de respektive texterna. I strukturkolumnen görs skillnad mellan adjektiv i stark och svag form och mellan substantiv i ommarkerad resp. bestämd form. D representerar *sá* i den norska texten, *þænn* i den svenska. Därutöver förekommer att adjektiv föregås av *hinn* i den norska texten.

Som framgår av tabellen är strukturen med *sá* + adjektiv (i svag form) + substantiv i ommarkerad form den absolut vanligaste i den norska texten, medan den bara förekommer två gånger i den svenska. I den svenska texten saknar bortåt två tredjedelar av fraserna varje form av definit markering. Samtidigt är fraser utan substantiviskt huvudord men med *þænn* + adjektiv i svag form inte helt ovanliga i samma text.

Ett intressant drag i den norska texten, som saknas helt i den svenska, är bruket av *hinn*. Det förekommer en gång i den substantiverade frasen *hinn aumi* 'den ömklige', men dessutom några gånger i kombination med *sá*. Det senare är en bekant västnordisk företeelse, som inte förekommer i östnordiskt språk, något som sannolikt hänger samman med att man på östnordiskt område tidigt ersatt *hinn* i de adjektiviska fraserna med *þænn*.

Möjligheten att kombinera *sá* och *hinn* beror, får man förutsätta, på att adjektivfrasernas *hinn* inte var deiktiskt, medan ett föregående *sá* ursprungligen fungerade som ett vanligt demonstrativt pronomen. En fras som *sá hinn helgi maðr* bör alltså från början ha tolkats ungefär 'denne helige man'. Därmed inställer sig frågan om *sá* också i frånvaron av *hinn* är ett demonstrativt pronomen eller endast en ersättare för *hinn*. Man kan, menar jag, tänka sig att det primärt rör sig om det demonstrativa pronomenet, som efterhand genomgår sin egen grammatikaliseringsprocess och övergår till en pre-adjektivisk bestämd artikel. På vägen blir *hinn* överflödigt.

Det är i sammanhanget inte ointressant att norskan visar en viss tendens att använda demonstrativt pronomen i stället för bestämd form i nominalfraser utan adjektivattribut, eftersom också detta antyder en beredskap att utnyttja demonstrativet på ett artikelliknande sätt, jfr tabell 1 ovan. Någon stark tendens i samma riktning syns inte i den svenska texten.

Till den bild av adjektivförsedda nominalfraser som förmedlas genom tabell 3 bör det också sägas något om i fraser som betecknar unika referenter, dvs. fraser som tillhör referensklass ENC. Hit hör uttryck som *almategr Guð* 'den allsmäktige guden' i den norska texten eller *sander gup* 'den sanne guden' i den svenska texten, vilka helt saknar definithetsmarkering.

I den svenska texten är, vidare, fraser som *þæn hælge ande* 'den helige ande', *þæt hælga kors* 'det heliga korset', *þe helga mø* 'den heliga mön' (= jungfru Maria) etc. extremt vanliga, vilket är intressant, eftersom dessa fraser har en struktur som i stort sett inte alls används i övrigt i samma text. I den norska texten används pre-adjektiviskt *hinn* alltid när Sankt Olav omnämns vid namn (vilket sker ofta) med fraser som *hinn helgi Olafr konungr*, *Olafs hins helga konungs*, *hinn helgi Olafr* och *Olafs hins helga*, och dessutom t.ex. i fraser som *hinna helgu (møy) Mariu* och *hinn milda Guð*.

En rimlig hypotes kunde vara att de avvikande mönstren för unika referenter hör samman med att det rör sig om fasta (eller halvfasta) fraser, som uppstått genom konservering av äldre men inte längre gångbara strukturer. Men om så är fallet, är en berättigad fråga varför man uppenbarligen föredrog *gammal man* framför *den gamle man* (vid definit referens). Det känns inte tillfredsställande att utgå ifrån att man tidigt har haft tillgång till en definithetsmarkering, som man sedan övergivit till förmån för en helt omarkerad struktur. Detta gäller i synnerhet som bestämd form i nominalfraser utan adjektiv blir allt vanligare. Jag får anledning att återkomma till detta.

5 Bestämthetsmarkering i nominalfraser med adjektivattribut i äldre och yngre fornsvenska texter – en diakron studie

Precis som ovan visats vara fallet för Fornsvenska legendariet gäller för fornsvenska texter i allmänhet att nominalfraser som betecknar unika referenter kan avvika strukturellt från övriga, semantiskt definita, nominalfraser. I redovisningen nedan, som jämför semantiskt definita nominalfraser med adjektivattribut i de åtta tidigare presenterade fornsvenska texterna, utesluts därför referensklassen ENC.

Utfallet för de åtta texterna framgår av tabell 4. Texterna tas i princip upp i kronologisk följd. Codex Bureanus av Fornsvenska legendariet är äldst och Pentateukparafrasen näst äldst. De följande tre texterna är sannolikt tillkomna ungefär samtidigt, men presenteras i tabellen efter andelen fraser av strukturtyp A, dvs. fraser utan definit markering, utifrån hypotesen att denna struktur är ett äldre drag. De båda varianterna av Sju vise mästare, som uppvisar en likartad fördelning av strukturer och har räknats samman för att enskilda texter med extremt få belägg ska undvikas, är tidsmässigt ungefär samtida med Själens tröst.

Tabellen tar upp fraser både med och utan substantiviskt huvudord. Först redovisas fraser med substantiv, uppdelade på strukturerna A (typ *gammal man*), B (typ *den gamle man*), C (typ *gamle mannen*) och D (typ *den gamle mannen*) samt övriga fraser med substantiv. Därefter redovisas fraser utan substantiv, uppdelade på strukturerna E (typ *gammal*) och F (typ *den gamle*) samt övriga fraser utan substantiv.

Som framgår av tabellen är det totala antalet belägg inte särskilt stort för vissa av texterna, trots att relativt stora textmängder excerperats. Min uppfattning är ändå att helhetsbilden är någorlunda tillförlitlig; den ungefärliga fördelningen mellan de vanligaste strukturerna i varje text bör framgå av deras respektive procentandelar, vilka markerats med fetstil i tabell 4. För övriga strukturer (vilkas procentandel inte fetmarkerats) är slutsatsen främst att de är ovanliga; de exakta andelarna är här av mindre intresse.

Av tabell 4 framgår det rätt tydligt att struktur A (*gammal man*) är vanlig före 1300-talets mitt, men successivt minskar i de sena 1300-talstexterna för att i stort sett vara borta i 1400-talstexterna. Det framgår även tydligt att variant B (*den gamle man*) bara förekommer sporadiskt i ett par texter. För varianterna C (*gamle mannen*) och D (*den gamle mannen*) är utfallet mera komplicerat. Siffrorna tyder snarast på att D-struk-

Tabell 4. Strukturen i semantiskt definitiva nominalfraser med adjektivattribut i åtta fornsvenska texter. Fraser som betecknar unika referenter (t.ex. *pæn hælge ande*) ingår ej.

	Cod. Bu.		Pent.		Birg.		HML		Järt.		SVM A+B		ST	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	%		%	
A	73	61	32	80	14	39	25	31	12	12	1	2	1	2
B	2	2	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0
C	2	2	1	2	5	14	37	46	45	45	3	5	10	21
D	2	2	5	12	13	36	10	12	34	34	51	80	34	71
Övr.	9	7	0	0	0	0	2	2	4	4	0	0	1	2
E	8	7	0	0	2	6	0	0	0	0	0	0	0	0
F	22	18	2	5	1	3	6	8	4	4	9	14	2	4
Övr.	2	2	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0
Tot.	120	101	40	99	36	101	80	99	101	101	64	101	48	100

turen kommer in först, men under en period får konkurrens av C-strukturen, innan D-strukturen slutligen blir allenarådande. (Det kan se ut som om den moderna dubbla bestämdheten är etablerad i Sju vise mästare, men jag ska återkomma till dateringen av slutfasen nedan.)

När det gäller fraser utan huvudord kan man konstatera att struktur F (*den gamle*) dyker upp i alla texterna. En intressant omständighet är att den är påfallande vanlig i Codex Bureanus. I samma text är det också möjligt att utnyttja varianten E (*gammal*). Denna möjlighet saknas praktiskt taget senare.

Mot bakgrund av resultatet ovan är det intressant att ta del av beskrivningen nedan av struktur A i del III av Elias Wesséns Svensk språkhistoria (1965a:41, §24).

Om adjektivet har stark böjning, är uttrycket [...] artikellöst och har obestämd betydelse. Bestämd betydelse synes endast tillkomma sådana förbindelser i poesi och ålderdomliga uttryckssätt. [...] Svårare att bedöma är de ganska många exempel som förekommer i Fornsvenska legendariet: [...] ful präster, galin kärling, ack. goþan gäst, gamblan karl, salogha kono [...] m.fl. Det är möjligt att detta uttryckssätt sammanhänger med textens i flera avseenden säregna stil och alltså har en mera individuell och tillfällig karaktär.

På vilket sätt Fornsvenska legendariets stil skulle vara speciell framgår emellertid inte. Jämförelsen ovan med andra fornsvenska texter visar att uttryckssättet i Fornsvenska legendariet knappast är av ”en mera indivi-

duell och tillfällig karaktär”. Struktur A är tvärtom inte ovanlig i senare texter heller, även om den försvinner efter hand. Den citerade paragrafen förmedlar således en föreställning om språket som faktiskt inte är helt korrekt.

6 Jämförelse med tidigare empiriska undersökningar

Tidigare forskare som intresserat sig för framväxten av dubbel bestämdhet i svenskan, dvs. i första hand Karl Larm (1936) och Ilkka Hirvonen (1996), har inte beaktat det ganska utbredda bruket av struktur A vid semantisk definithet ända fram på 1300-talet. I det avseendet visar utfallet i tabell 4, som framgått, en helt ny bild. Däremot har Larm och Hirvonen gjort omfattande undersökningar på användningen av B-, C- och D-strukturerna i fornsvenskan. Nedan jämför jag mina resultat beträffande dessa strukturer med vad som framkommit i tidigare undersökningar, för att få en så god bild som möjligt av utvecklingen under den fornsvenska perioden.

6.1 Struktur B

Larms undersökning avser endast den äldre fornsvenskan, men innehåller kompletta beläggsamlingar från den äldre laglitteraturen, ett urval diplom, Birgitta-autograferna, Konungastyrelsen och Codex Bureanus samt, på vers, Eufemiavisorna och Erikskrönikan. Larms belägg är särskilt intressanta beträffande struktur B (*den gamle man*). Mina resultat tyder på att detta mönster är mycket ovanligt utom i stående fraser som betecknar unika referenter, där det tvärtom är vanligt. Hur stämmer detta med andra tidiga texter?

Det är välkänt att struktur B förekommer en hel del i den fornsvenska litteraturen på vers, som jag inte har undersökt. (Mönstret lever för övrigt även i senare poesi, jfr Haskå 1972). Larm redovisar otaliga belägg på t.ex. *den ädle riddare* och *den stolta jungfru* etc. När det gäller Eufemiavisorna har strukturen delvis betraktats som ett översättningsdrag, men i viss mån förekommer den även i Erikskrönikan.

När det gäller prosa redovisar Larm också en rik förekomst av struktur B, fast i första hand med andra attribut än sådana som ingått i min excerpering, dvs. ordningstal, olika relationella pronomen, komparativer och superlativer samt ett par presensparticip. Strukturen förekommer

även med vanliga adjektiv i positiv och perfektparticip. Men räknar man bort fraser som betecknar unika referenter (ofta fraser med adjektivet *hælger* 'helig') och fraser som innehåller participet *fornæmda*, så återstår endast ett litet antal belägg: två i Codex Bureanus och ett var i sex andra texter. Jag har själv funnit samma två belägg som Larm i Codex Bureanus: *þæt litla þing* (s. 145), som, enligt min mening, företrädesvis tolkas 'detta lilla ting', och *þøm goþa manne* (s. 184), som möjligen ska tolkas 'denne gode man'.

Hirvonen (1996) har kompletterat Larms undersökning när det gäller den äldre fornsvenskan med en genomgång av hela Pentateukparafrasen (en text som motsvarar ca 350–400 normala boksidor) och därvid funnit tio exempel på struktur B vid sidan av alla de fraser där adjektivet är en form av *hælger*. Jag har själv excerperat ca en tredjedel av texten och funnit tre belägg, som jag dock klassat som encyklopediskt unika till sin natur, vilket innebär att de inte syns i tabell 4.

Av Hirvonens senare prosatexter visar några en hög andel B-strukturer. Om man bortser ifrån fraser med attributen *for(e)skriuen* och *for(e)næmder* i tänkeböcker och diplom, är det emellertid bara en text i materialet från 1375–1450 som sticker ut med ett icke försumbart antal B-varianter, romanen Namnlös och Valentin. Hirvonen (1996:49) förklarar detta som påverkan från den lågtyska förlagan och i bruket av en del schablonmässiga poetiska uttryck. I övriga texter från samma period finner man bara enstaka fall av B-struktur. I perioden 1450–1526 finns det ett par texter med hög andel B-fraser, men Hirvonen beskriver också dem som avvikande. I Sagan om Didrik av Bern rent av dominerar B-strukturen, vilket antas bero på inverkan från det fornnorska originalet.

Sammantaget bekräftar Larms och Hirvonens undersökningar att struktur B är ovanlig i hela den belagda fornsvenska perioden i prosatexter och den typ av semantiskt definitiva nominalfraser som redovisas i tabell 4. Däremot förekommer strukturen i poesi, med andra typer av attribut och i (mer eller mindre) fasta fraser som betecknar unika referenter. Den kan också dyka upp i enskilda verk från senare fornsvensk tid, men man har anledning att misstänka att stilen i sådana texter avviker från samtida svensk normalprosa.

6.2 Strukturerna C och D i senare fornsvenska texter

Min undersökning visar att strukturerna C (*gamle mannen*) och D (*den gamle mannen*) förekommer parallellt under den yngre fornsvenskan. Av mina texter från förra halvan av 1400-talet används i stort sett endast

D-strukturen i Sju vise mästare, medan Själens tröst fortfarande uppvisar en viss andel C-fraser. Jag har stannat min excerpering här, eftersom texter från den senare hälften av 1400-talet framstår som en aning opålitliga för mina ändamål, ett intryck som bekräftas av att utfallet för perioden 1450–1526 i Hirvonens undersökning inte är helt lättolkat. Frågan är om Hirvonens material ändå kan ge någon ledning beträffande avvecklingen av C-strukturen.

Något förvånande visar ett antal av texterna i Hirvonens (1996:44–46) material från det sena 1400-talet en mycket hög andel C-strukturer, fastän man får intrycket av de något tidigare texterna att varianten är på avveckling. En hög andel gäller framför allt *Speculum Virginium* (76 %) samt olika översättningar av Vadstenamunken Nils Ragvaldi (sammantaget 62 % enligt mina beräkningar) och Nådendalsmunken Jöns Budde (sammantaget 44 % enligt mina beräkningar). Betydligt lägre andel visar t.ex. Legendan om Sankt Emerentia och Sankt Anna (4 %) och Peder Månssons olika texter från början av 1500-talet (sammantaget 9 % enligt mina beräkningar), liksom Nya testamentet i Gustav Vasas bibel från 1541 (5 %), som Hirvonen diskuterar i ett eget kapitel (a.a. s. 80).

Enligt Hirvonen är C-strukturen utmärkande för den latinöversatta religiösa litteraturen. Hirvonen skriver att ”det blivit något av ett manér att bl.a. återge enkla adjektiv med adj[ektiv] + substantiv och därvid använda just typen *gamle mannen*” (a.a. s. 60), och vidare att typen motsvarar ”ett substantiverat adjektiv eller enkelt substantiv i nusvenskan”, t.ex. *blinde mannen* i stället för *den blinde* eller *galne mannen* i stället för *den galne* eller *galningen* (a.a. s. 61).

Man kan emellertid invända att både C- och D-strukturer, när de samförekommer, används i såväl sådana fall som låter sig fångas i beskrivningen ovan som i fall som inte gör det, vilket för övrigt också påpekas av Hirvonen (a.a. s. 64). Så är bruket av C-strukturen då ett manér eller ej? Ett rimligt antagande i så fall, menar jag, är att det är ett manér som uppstår ur ett fullt idiomatiskt uttrycksätt. När det under senare delen av 1400-talet förekommer extra rikligt i vissa texter, företrädesvis latinöversatta religiösa texter, kan det nog vara fråga om ett konservativt stildrag. Men det är inte lika sannolikt att man ska se det så i de texter som redovisas i tabell 4 ovan.

Frågan när C-strukturen försvinner ur det normala språkbruket är fortfarande inte helt lätt att besvara. Min bedömning är att den avklingar under 1400-talet, så att den därefter i princip inte används när den moderna svenskan kräver D-struktur. Däremot kan man ju också i den

moderna svenskan finna C-strukturer i en del fraser med namnstatus, t.ex. *Röda havet*, i en del fasta uttryck av typen *friska luften* och i fraser med i sammanhanget given referens, som t.ex. *gamle kungen* för den närmast föregående kungen.¹⁰

7 Slutsatser av de empiriska undersökningarna

Sammantaget drar jag följande slutsatser av de empiriska undersökningarna.

Bruket av substantiv i bestämd form ökar stadigt under fornsvensk tid och utvecklingen är sannolikt likartad i det skandinaviska området när det gäller nominalfraser utan adjektivattribut. I nominalfraser med adjektivattribut är förhållandet emellertid ett annat. I fornsvenskan var det ända fram till början av 1300-talet normalt att semantiskt definitiva nominalfraser med adjektivattribut hade vad jag här har kallat A-struktur, dvs. helt saknade formella definitiva markörer (som *gammal man*). Detta gäller inte för den undersökta norska texten, som oftast inleder motsvarande nominalfraser med ett framförställt *sá* (som i *sá gamli maðr*).

Den norska texten visar således ett frekvent bruk av struktur B (*den gamle man*), medan denna variant generellt är sällsynt i fornsvenska prosatexter om man håller sig till fraser med vanliga adjektivattribut. Den förekommer dock i poesi, vid vissa andra modifierare och i olika mer eller mindre fasta fraser som pekar ut unika referenter (t.ex. *den helige ande*).

Trots att fraser som *den gamle man* undviks, verkar det okomplicerat, även i normalprosa, att använda fraser av typen *den gamle* (struktur F).

När A-strukturen minskar i frekvens kommer C-strukturen (*gamle mannen*) och D-strukturen (*den gamle mannen*) in i bilden. Den empiriska undersökningen antyder att D-strukturen kommer först och att C-strukturen blir ett alternativ något senare. I det långa loppet är det ju emellertid D-strukturen som generaliseras.

---

¹⁰ Jfr SAG (3:18) beträffande den tredje typen ovan: "Framför adjektiv i positiv kan bestämd artikel [...] saknas om adjektivattributet har restriktiv betydelse och referenten kan identifieras i talsituationen eller genom tidigare erfarenhet – men inte om den identifieras anaforiskt, genom kontexten."

8 Diskussion av tidigare forskning rörande uppkomsten av dubbel definithet

8.1 Larms förslag och reaktionerna på det

Det finns flera förslag på hur den dubbla finitheten i nominalfraser med adjektiv uppkommit. Den förste som diskuterar saken är Karl Larm (1936:68f.), som ställer upp tre alternativ: 1) Ursprunget är typen *den gamle man*, som efterhand fått slutartikel på substantivet; 2) Ursprunget är *gamle mannen* som efter hand fått framförställd bestämd artikel; 3) Typen *den gamle mannen* har uppstått som en kombination av *den gamle man* och *gamle mannen*. Larm fastnar själv för det tredje alternativet; mot det första alternativet talar att typen *den gamle man* företrädesvis hör hemma i översatt poesi, mot det andra att typen *den gamle man* ligger "semologiskt" närmare *den gamle mannen* än vad *gamle mannen* gör.

Larm har fått mothugg för sin analys av flera forskare.¹¹ En springande punkt är hur man ser på typen *den gamle man*, dvs. det jag kallat struktur B. Konstruktionen förekommer inte endast i översatta texter utan är också inhemsk, skriver t.ex. Gunnar Leiström (1939:141) i sin recension av Larms avhandling. Einar Lundeby (1965:95) menar, utifrån sina studier i fornnorska texter där typen *gamle mannen* (struktur C) är sällsynt, att dubbel bestämdhet utan tvekan utgått ifrån struktur B. Också Ilkka Hirvonen (1996:87f.) hänvisar till Lundeby's studier och hävdar att det "a priori [är] mycket osannolikt att typen *den gamle mannen* skulle ha uppkommit på ett annat sätt än i norskan [...]"

Nu finns det problem med såväl Larms hypotes som hans kritikers invändningar. Larm har, menar jag, rätt när han ser B-strukturen som stilistiskt markerad, och som framgått i det föregående tycks norskan och svenskan faktiskt inte utveckla dubbel bestämdhet på samma sätt. Men det är ett avgörande problem med samtliga hittillsvarande undersökningar att de endast jämför olika strukturer med någon form av bestämdhetsmarkering, varvid struktur B i de tidigaste fornsvenska texterna kan förefalla ungefär lika vanlig som strukturerna C och D. Såväl B- som C- och D-strukturerna är ju emellertid, som framgått, mycket ovanliga in på början av 1300-talet. Den klart dominerande strukturen vid denna tid är typ A (*gammal man*), men detta syns inte om man inte särskilt tar med den i jämförelsen.

¹¹ Larms analys återopas dock (utan diskussion) i Wide 2005 (s. 328) och Wide 2010 (s. 80).

8.2 Synen på C-strukturen

En annan sida av diskussionen rör hur man ska se på C-strukturen. I del III av Svensk språkhistoria skriver Elias Wessén (1965a:45, §28) följande:

Redan i vårt äldsta skriftspråk finns [...] en märkbar betydelskillnad mellan typerna *þæn gamli man* (*þæn gamli mannin*) och *gamli mannin*. Det är en för svenskan säregen syntaktisk företeelse som icke har direkt motsvarighet i isländskan.

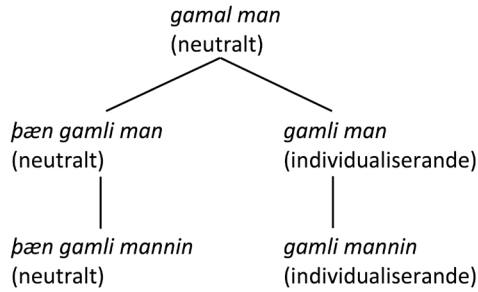
Hänvisningen till isländskan i citatet syftar på att fraser av typen *gamli maðurinn* är neutrala i detta språk, medan detta inte gäller struktur C (*gamle mannen*) i svenskan. I ett modernt perspektiv är detta tydligt; som påpekats ovan kan den pre-adjektiviska artikeln saknas i namn eller namnliska fraser, som *Röda havet*, i en del fasta uttryck, som *friska luften*, och ibland i fraser med kontextuellt unik referens, t.ex. *gamle kungen*, jfr avsn. 3.6.2, men i normalfallet används bestämd artikel före adjektiv.

Wessén utgår i citatet ifrån redogörelsen i en tidigare paragraf (a.a. s. 45, §27) att "[r]eglerna för artikelbruket är i stort sett desamma i nutida svenska som i fornspråket". I princip är Hirvonen (1996:65) inne på samma linje: "Även om typen *gamle mannen* i fsv. ofta används parallellt med typen *den gamle mannen*, har den också här i stort sett de speciella funktioner som är utmärkande för typen i vår egen tid". Den principiella hållningen framkommer även senare när Hirvonen betecknar frastypen *gamle mannen* som "individualiserande" (a.a. s. 90 f.).

Nu kan man invända att struktur C i vissa fornsvenska texter är betydligt vanligare än vad som vore gångbart i en modern text. Hirvonen förklarar detta delvis som ett manér vid latinöversättning, jfr avsn. 3.6.2. En del fall, framhåller Hirvonen, skulle kunna fungera även idag, t.ex. när de två munkarna i en berättelse benämns med fraserna *unge brodern* resp. *äldre brodern* (a.a. s. 68). Samtidigt medger Hirvonen att typerna *gamle mannen* och *den gamle mannen* "ofta används parallellt". Och en närmare blick på de exciperade beläggen bekräftar detta. Det går helt enkelt inte att se någon skarp skiljelinje mellan bruket av strukturerna C och D i texter som *Helga manna leverne*, *Järteckensbok* eller *Själens tröst*.

8.3 Hirvonens förslag

Enligt Hirvonen (1996:90–92) utvecklas strukturerna D (*den gamle mannen*) och struktur C (*gamle mannen*) parallellt i svenskan. Struktur D går tillbaka på struktur B (*den gamle man*), medan struktur C närmast går

Figur 2. Utvecklingen av semantiskt definitiva nominalfraser med adjektiv enligt Hirvonen 1996 (s. 91).

tillbaka på typen *gamle man* (ovan – i den mån den förekommer – hänförd till ”övriga” fraser). Bortom dessa fraser finns bara det ursprungliga uttrycks sättet, *gammal man*. Modellen återges grafiskt i figur 2.

Typen *gamle man* beskriver Wessén (1965a:42) som det ursprungliga sättet att ange bestämd betydelse: ”senare tillkom den prepositiva artikeln för att ytterligare markera, att det som genom uttrycket betecknas är bekant eller förut omtalat”. Hirvonen menar emellertid, med hänvisning till Wessén (1965a:44), att strukturen *gamle man* redan från början haft en individualiserande karaktär och därmed inte bör vara utgångspunkten för *den gamle man*, som han ser som neutral. Som framgår av figur 2 förespråkar Hirvonen två utvecklingslinjer, en för neutrala uttrycks sätt, en för ”individualiserande” frastyper.

Det går att diskutera graden av individualisering i fraser som består av svagböjt adjektiv och omarkerat substantiv. Det finns fraser av denna struktur som pekar ut unika referenter, t.ex. *milda mø* som beteckning på jungfru Maria eller *hælgha þorsdagh* (ack.) för Kristi himmelfärdsdag, men dessa står knappast modell för vanliga nominalfraser. (För övrigt är det inte osannolikt att dessa fraser uppkommit genom bortfall av ett preadjektiviskt *þe* resp. *þæn*.) Det finns också uttryck som snarast är att betrakta som sammansättningar, t.ex. *myrka hus/myrkabus* ’fängelse’; möjligen hör också t.ex. Gutalagens beteckning för brudgummen, *ungi maþr*, hit. Men då är det snarare fråga om lexikalisering än individualisering. Det finns möjligen andra fall av typen *gamle man* som bättre passar till beskrivningen individualiserad betydelse, men slutsatsen måste ändå bli att den inte gäller generellt, liksom faktiskt att typen *gamle mannen* inte heller var entydigt individualiserande i fornsvenskan.

Det avgörande problemet med modellen i figur 2 är emellertid ett helt annat, nämligen att fraser av den typ som ligger på mellansteget (*þænn gamli man* och *gamli man*) är sällsynta i fornsvenska texter, medan utgångspunkten, struktur A (*gammal man*), är vanlig i tidig fornsvenska. Med kännedom om det senare förstår vi att utvecklingen fortfarande på 1300-talet befinner sig i sin linda, och då ter det sig osannolikt att utvecklingen tagit den väg som Hirvonen antar. Om så varit fallet borde vi ha sett mer av övergångsformerna *þænn gamli man* och *gamli man*.

8.4 Slutsatser inför den fortsatta analysen

Sammanfattningsvis kan man således konstatera att den tidigare forskningen inte har haft kunskap om att semantiskt definitiva nominalfraser med adjektivattribut i fornsvensk prosa ännu in på 1300-talet oftast saknar alla formella markörer för definitheit.

En konsekvens av detta är att man övervärderat betydelsen av struktur B (*den gamle man*) i svensk språkhistoria, och sett den som en föregångare till den struktur som gäller idag med dubbel bestämdhet. På ett tidigt stadium kan ju sporadiska förekomster av B-strukturen te sig viktiga om de bara jämförs med sporadiska förekomster av C- och D-strukturerna och inte med de frekventa A-strukturerna.

Förhållandena i norskan har bidragit till misstaget. Man har utgått ifrån att dubbel bestämdhet utvecklats på samma sätt i våra språk, men så tycks inte vara fallet. I fornnorskan är B-strukturen vanlig, C-strukturen ovanlig; i fornsvenskan är förhållandet det motsatta.

Det råder också en uppfattning att struktur B (*den gamle man*) skulle vara semantiskt neutral, medan struktur C (*gamle mannen*) skulle vara semantiskt markerad och redan i fornsvenskan i huvudsak vara funktionellt begränsad ungefär som i modern svenska. Av mina resultat drar jag snarare slutsatsen att struktur C under en period användes parallellt med struktur D (*den gamle mannen*) utan någon tydlig funktionell åtskillnad. Så länge strukturerna är utbytbara bör de båda ses som neutrala.

Däremot är det uppenbart att struktur B förekommer i vissa kontexter men inte i andra. Framför allt är den vanlig i poesi och den är också vanlig i fasta uttryck som betecknar unika referenter. I övrigt är den ovanlig. Detta antyder att struktur B inte är semantiskt/pragmatiskt neutral.

På det övergripande planet kan man också notera att dubbel definitheit i svenskan knappast uppkommit vare sig genom en kombination av två mönster som Larm (1936) föreslagit (jfr även Wide 2005 och 2010) eller genom en stegvis process, via B-strukturen, enligt Hirvонens (1996) hypotes.

9 Analys

Den hittills redovisade undersökningen har gett viss empiriskt grundad klarhet i utvecklingen av semantiskt definitiva nominalfraser med adjektivattribut i fornsvenskan. Men dessa empiriska resultat reser också frågor. Jag ska i detta sista kapitel ta upp några viktiga sådana till analys.

Ett förhållande som är konfunderande är varför man i fornsvensk normalprosa inte använder sig av B-struktur (*þænn gamli man*) när man uppenbarligen använder sig av den i vissa stelnade fraser (t.ex. *þænn hælgi andi*) och i poetiska sammanhang (t.ex. *þe stolta jungfru*). Dessutom tycks det vara oproblemiskt att använda fraser av typen *þænn gamli* utan utsatt substantiviskt huvudord. Hur ska detta förstås?

Den empiriska undersökningen antyder vidare att utvecklingen följer mönstret i (9).

- (9) *gammal man* > *þænn gamli mannin* > (*þænn*) *gamli mannin* > *þænn gamli mannin*

Är det verkligen möjligt att man har två perioder av obligatoriskt *þænn* med en mellanliggande period av optionellt *þænn*? Vad är i så fall förklaringen till detta egendomliga förhållande?

Undersökningen har också visat att definitiva nominalfraser med adjektivattribut utvecklas på lite olika sätt i svenskan och norskan och att vägen till dubbel bestämdhet följer olika vägar i de båda språken. Kan man närmare precisera hur utvecklingarna i svenskan och norskan förhåller sig till varandra?

Analysen grundas delvis på vissa teoretiska antaganden som jag tar upp i avsnitt 9.1. Därefter diskuteras frågorna ovan i avsnitten 9.2 och 9.3. I avsnitt 9.4 sammanfattas slutsatserna.

9.1 Teoretiska utgångspunkter

I den mån de undersökningar jag ovan refererat söker egentliga förklaringar till varför svenskan (och norskan) utvecklat dubbel definitivitet finner man dem i första hand i semantiska och pragmatiska faktorer. Larms förslag, att det rör sig om en kombination av två mönster, kan också betraktas som en konstruktionsgrammatisk förklaring, även om det inte förelåg någon specifik konstruktionsgrammatisk teori på 1930-talet. (Jfr Wide 2005 och 2010.)

I min analys utgår jag ifrån att grammatiska strukturer också kan ses som produkter av en abstrakt derivation, styrd av medfödda principer,

enligt princip-och parameter-teorin (i linje med Chomsky 2000 och 2001). I det följande kommer jag inte att utnyttja någon särskilt avancerad formapparat, men läsningen förutsätter en viss förståelse för så kallade funktionella särdrag och deras roll inom teorin.

De funktionella särdragen föreligger i konkreta varianter i grammatiska morfem (dvs. i formord eller böjningsaffix), vilka i derivationen matchas mot abstrakta varianter i den abstrakta strukturen. Rent konkret kan vi endast se resultatet av derivationen av en viss syntagm i dess realiserade morfo-syntaktiska struktur. Ett utmärkande drag för t.ex. många språk i vilka (in)definithet uttrycks formellt, är att artiklar och andra s.k. determinerare står först i nominalfrasen (eller efter totalitetspronomen som *alla* eller *båda*).

Språk varierar emellertid med hänsyn till sina uppsättningar av funktionella särdrag. Språk utan artiklar exempelvis uttrycker inte (in)definithet formellt. I sådana språk kan nominalfraser uppfattas som semantiskt definitiva enbart genom kontexten. I den mån frasen innehåller t.ex. ett demonstrativt pronomen eller possessivt attribut måste den förstås också tolkas som semantiskt definit, men det innebär inte att den är formellt definit. Den semantiska tolkningen är här enbart beroende av attributens lexikala betydelse; attributen ska alltså inte förknippas med funktionella definitiva särdrag, och de behöver inte nödvändigtvis stå först i frasen (jfr runsv. *stæin þænna, faður sinn*).

En grundläggande tanke inom princip- och parameterbaserad grammatikaliseringsteori är att grammatikalisering innebär att icke-formella semantiska drag omtolkas som (formella) funktionella särdrag (van Gelderen 2010). När exempelvis en bestämd artikel uppstår ur ett demonstrativt pronomen innebär detta inte bara att den deiktiska betydelsen förbleknar, utan också att morfemet blir formellt definit.

Som jag utvecklat i andra sammanhang (Stroh-Wollin 2011, Stroh-Wollin ms.) menar jag att fullt utvecklad formell definithetsmarkering bygger på två samverkande funktionella särdrag. Det är inte nödvändigt att gå in på detaljerna i denna analys här, men för det diakrona perspektivet är det av visst värde att notera att jag tänker mig det ena draget som tidigare utvecklat än det andra. En konsekvens av detta är att definitiva nominalfraser med adjektivattribut fortfarande ganska sent kunde sakna bestämd artikel i första positionen (se vidare Stroh-Wollin ms.).

I detta sammanhang är det vidare av betydelse att funktionella särdrag kan uppträda i både "tolkbara" och "icke-tolkbara" varianter. Skillnaden innebär att ett grammatiskt morfem med ett tolkbart särdrag på egen hand uttrycker den betydelse som är förknippad med särdraget ifråga,

medan ett grammatiskt morfem med ett icke-tolkbart särdrag är beroende av en annan konstituent inom syntagmen med en tolkbar variant av samma särdrag. En effekt av att särdrag kan vara både tolkbara och icke-tolkbara är vanlig kongruens. Numerusböjning t.ex. är tolkbart på substantiv, men icke-tolkbart på olika attribut. Attributen är således beroende av substantivet för att deras numerusdrag ska bli tolkade och få mening.

Ett sätt att förstå dubbel definitet i språk som (modern) svenska och norska är att se den fristående bestämda artikeln som bärare av icke-tolkbara definitdrag, vilka endast kan tolkas genom bestämdhetsuffixet på substantivet. Artikelns funktion i dessa språk är således främst som plats-hållare i frasens första position; ett substantiv kan ju (av någon anledning) inte föregå ett attribut i de skandinaviska språken.

Enligt van Gelderen (2010:13 ff.) kan en grammatikaliseringsprocess fortgå efter den primära övergången från icke formellt semantiska drag till funktionellt särdrag genom att det funktionella särdraget, som från början är tolkbart, efter hand förlorar sin tolkbarhet. Jag får anledning nedan att något återkomma till detta när det gäller uppkomsten av dubbel definitet i svenskan och norskan.

9.2 Bruket av pre-adjektiviskt *hinn* och *sá/þænn* i den förlitterära skandinaviskan

Som nämndes inledningsvis är den svaga adjektivböjningen en tidig novation och upprinnelsen till den är i mycket höljad i dunkel. De svaga formerna anses ha uppkommit genom att ett *n*-suffix lagts till adjektivstammen (med samma resultat på sikt som för formerna av s.k. svaga substantiv). De har förmodats att *n*-suffixet primärt varit ett substantiverande ordbildningssuffix. Ibland tillskriver man det en individualiserande effekt som skulle förklara de svaga formernas ”definita” karaktär. (Wessén 1965b:13 f., Ringe 2006:169 f.)

Det är svårt att dra några långtgående slutsatser av detta. Man kan konstatera att när vi först möter de svagböjda adjektiven i de vikingatida runinskrifterna uppträder de i princip alltid tillsammans med ett ord av demonstrativt ursprung, antingen (*h*)*inn* eller *sá* (> *þænn*). Någon sorts formell relation mellan adjektivet och det före detta demonstrativet tycks alltså föreligga, men det förefaller inte röra sig om definitet i vanlig bemärkelse. De första beläggen på formell definitet är med all sannolikhet de första substantiven i bestämd form från 1000-talet.

Viktigt i sammanhanget är också att de svaga adjektivformerna används sparsamt. Oftast förekommer fraserna efter egennamn, dock inte alltid, se (10a–b).

- (10) a. *Gunnborga faði stein þenna, hin goða.* (Hs 21)
 'Gunnborga den goda målade denna sten.'
 b. *Tati biogg æftiR faður sinn Skakka, mærki it mikla, [...]* (Sö 41)
 'Tatte högg det stora märket efter sin fader Skakke [...]

Det finns inga belägg i det vikingatida materialet på att *hinn/sá* + svagböjt adjektiv inte knyts till ett namn eller ett annat substantiv. En rimlig hypotes är ändå att det vid denna tid var den normala funktionen för frastypen, dvs. att t.ex. *hinn gamli* var ett ommarkerat sätt att uttrycka 'den gamle' eller 'gamlingen'. Det skulle utan vidare förklara motsvarande bruk i Codex Bureanus.

När *hinn/sá* + svagböjt adjektiv knyts till ett namn eller ett substantiv som i (10a–b) har man däremot anledning att misstänka att det rör sig om retorisk markör av högre stil. Som framgår av exempel (10a) behöver adjektivfrasen inte förekomma i direkt anslutning till sitt huvudord, vilket tyder på att den är extraponerad och inte ingår i frasens kärna. Detta styrker i någon mån hypotesen att det rör sig om ett markerat uttrycks-sätt.

Efter hand letar sig de post-nominala adjektivfraserna in till en pre-nominal position, vilket förklarar varför nominalfraser av struktur B dyker upp i senare texter – som det tycks med bevarat högt stilvärde. B-strukturen är ju typisk för stelnade uttryck av typen *þænn helgi andi* och i poetiska sammanhang, t.ex. i fraser som *then ædle riddare* eller *the stolta jungfru* etc. (jfr ovan). I normalt språkbruk var ju struktur A fortsatt ett bra tag den vanliga också vid definit referens.

Sammantaget innebär ovanstående, delvis hypotetiska, resonemang att ett självständigt *hinn/sá* + svagböjt adjektiv var stilistiskt ommarkerat, medan samma fras i anslutning till ett namn eller annat substantiv markerade högre stil. Ett visst stöd för detta resonemang får man också vid jämförelse med den norska text jag undersökt, Sankt Olavs järtecken, nämligen om man utgår ifrån att pre-adjektiviska *þænn* i de tidigaste fornsvenska texterna ska jämföras med pre-adjektiviskt *hinn*, men inte med *sá*, i fornvästnordiskan.¹²

¹² Redan under vikingatiden tycks både *hinn* och *sá* (> *þænn*) ha använts som kompanjon till svaga adjektiv på östnordiskt område. Senare tar *sá* (> *þænn*) över här, medan *hinn* bevaras i västnordiskan. Jfr kap. 2.

I den norska texten förekommer *hinn* främst i samband med omnämmande av helgonet självt i fraser som *hinn helgi Olafur konungr*, *Olaf hinn helga konung* (ack.), *hinn helgi Olafur*. Här förekommer även fraser som *hinn milda Guð* (ack.), *hinna helgu møy Mariu* (dat.), *hinnar helgu þrinningar* (gen. 'den heliga treenigheten') och den sammandragna frasen *andans helga* (< *anda hins helga*; gen.). Alla dessa belägg svarar väl mot det retoriska bruk som jag antagit för svaga adjektivfraser tillsammans med namn eller substantiv i den tidigaste fornsvenskan.

Den norska texten uppvisar endast ett belägg på en fras med svagböjt adjektiv utan substantiviskt huvudord, *hinn aumi* 'den ömklige/stackaren'. Denna enda fras fungerar emellertid också bra med hypotesen ovan; den inleds med *hinn* och är (i likhet med fraser av typen *þænn gamli* i t.ex. Codex Bureanus) stilistiskt neutral.

9.3 Utvecklingen under den senare medeltiden

Också för att förstå utvecklingen i den senare medeltida svenskan är en jämförelse med fornnorskan upplysande. Detta avsnitt börjar därför med en analys av adjektivförsedda nominalfraser i den undersökta norska texten.

Som framgått i avsnitt 4.3 (tabell 3) inleds semantiskt definitiva nominalfraser i Sankt Olavs järtecken oftast med *sá*, inte med *hinn*. Orden ska inte ses som utbytbara; *hinn* är tätt knutet till adjektivet och utgör en fras tillsammans med detta, medan *sá* bör ses som bestämd artikel eller eventuellt som demonstrativt pronomen. (Den bestämda artikeln har grammatikaliserats ur demonstrativet och det går inte alltid att avgöra om det är det ena eller det andra.) Emellanåt kombineras båda orden, vilket också antyder att de har olika funktioner. Skillnaden demonstreras grafiskt nedan, där fraserna i (11a–c) från Sankt Olavs järtecken återges i en enkel modell i (12). I modellen markerar D positionen för eventuella determinerare, A för adjektivattribut och N för substantivet.

- (11) a. *hinn helga konung* 'den helige konungen'
 b. *sa hinn helgi maðr* 'den helige mannen'/'denne helige man'
 c. *sa ungi maðr* 'den unge mannen'/'denne unge man'

(12)	D	A	N
		<i>hinn helga</i>	<i>konung</i>
	<i>sá</i>	<i>hinn helgi</i>	<i>maðr</i>
	<i>sá</i>	<i>ungi</i>	<i>maðr</i>

Lika lite som i fornsvenskan tycks svaga adjektiv i fornnorskan kunna fungera på egen hand som definitmarkör. Att döma av Sankt Olavs järtecken inleds semantiskt definitiva nominalfraser som innehåller svagböjt adjektiv normalt med *sá* redan tidigt i fornnorskan. Detta tyder på att den svaga böjningen har kommit att förknippas med något formellt definit särdrag, men ett icke-tolkbart sådant, vilket kräver att ett motsvarande tolkbart drag är representerat i en annan konstituent. I norskans fall tycks alltså den bestämda artikeln (alternativt det demonstrativa pronomenet) *sá* svara för det tolkbara draget i nominalfraser med svagböjda adjektivattribut. När *sá* inleder frasen blir *hinn* (grammatiskt) överflödigt.

En jämförelse med fornnorskan gör det lite tydligare att vi i fornsvenskan måste skilja mellan två olika funktioner för *þænn*. Som framgått av föregående avsnitt var *þænn* en tidig motsvarighet till pre-adjektiviskt *hinn*. Men den bestämda artikel *þænn*, som senare utvecklades, ska i stället jämföras med fornnorskans bestämda artikel *sá*. Det förelåg emellertid en skillnad mellan artiklarna i det norska och det svenska fornspråken. Det norska *sá* tycks ursprungligen ha haft tolkbara definitdrag, men det svenska *þænn* otolkbara; *sá* kombineras med icke bestämdhetsböjt substantiv, *þænn* däremot redan från början med substantiv i bestämd form.

För att skilja mellan det *þænn* som motsvarar norskt *hinn* och det som motsvarar norskt *sá*, kommer jag nedan för tydlighetens skull att kalla det förra *þænn*₁ och det senare *þænn*₂. De senare stegen av utvecklingen som den framställs i (9) kan därmed förtydligas som i (13). I en frasmoddell enligt ovan ser utvecklingen ut som i (14).

- (13) *þænn*₁ *gamli mannin* > (*þænn*₁) *gamli mannin* >
*þænn*₂ *gamli mannin*

(14)

D	A	N
	<i>þænn</i> ₁ <i>gamli</i>	<i>mannin</i>
	(<i>þænn</i> ₁) <i>gamli</i>	<i>mannin</i>
<i>þænn</i> ₂	<i>gamli</i>	<i>mannin</i>

Redan i de första fraserna av typen *þænn*₁ *gamli mannin* bör det svaga adjektivet förknippas med något definit särdrag. När substantiv i bestämd form till slut börjar kombineras med framförställda adjektiv är dessa nämligen alltid svagböjda, vilket tyder på att substantivet ställer ett sådant formellt krav på sitt attribut.¹³ Man kan utgå ifrån att adjektivets

¹³ Det finns emellertid specifika undantag med paralleller i isländskan, se Naert 1969, Rögnvaldsson 1984 och Pfaff 2014.

definita drag är icke-tolkbart, men till skillnad från förhållandet i fornnorskan kombineras det inte från början med bestämd artikel. Det tolkbara draget föreligger här i stället i det bestämdhetsböjda substantivet.

När definita nominalfraser med svagböjt adjektiv och substantiv i bestämd form etablerat sig blir *þænn*₁ överflödigt, vilket får till följd att vi en period kan se en ganska stor andel nominalfraser med C-struktur (*gamli mannin*). Denna variant är dock bara möjlig så länge nominalfraserna tillåts sakna determinerare. Den möjligheten tycks upphöra under 1400-talet (jfr avsn. 9.1), vilket medför att en bestämd artikel, *þænn*₂, utvecklas.

Den bestämda artikeln (*þænn*₂) kan tänkas ha uppkommit både genom en omtolkning av *þænn*₁ och genom en utsträckt användning av demonstrativet *þænn*. Kanske är det omöjligt att fastställa att det rör sig om antingen det ena eller det andra. Båda möjligheterna kan ha samverkat.

Till skillnad från den fornnorska artikeln (*sá*) bör artikeln *þænn*₂ redan från början haft otolkbara definitdrag, eftersom den endast förekommer tillsammans med substantiv i bestämd form med tolkbara varianter av särdragen. Som nämnts bör den norska artikeln i stället ursprungligen haft tolkbara definitdrag, eftersom den kombineras med substantiv i omarkerad form. Att också norska definita nominalfraser med adjektivattribut med tiden utvecklar dubbel definitethet innebär att den norska artikelns definitiva drag senare förlorar sin tolkbarhet.

9.4 Slutsatser

En grundläggande insikt för att man ska förstå utvecklingen av de definitiva nominalfraserna med adjektivattribut i fornsvenskan är att *þænn* före svagböjt adjektiv i själva verket kan ha olika funktioner. I vissa fall motsvarar *þænn* pre-adjektiviskt *hinn* i den vikingatida skandinaviskan. *Hinn* lever kvar i fornvästnordiskan, men har (i stort sett) ersatts av *þænn* i fornsvenskan. Exakt vilken grammatisk funktion dessa *hinn* och *þænn* (< *sá*) ska tillskrivas är hittills oförklarad. De ska emellertid inte uppfattas som bestämda artiklar i vanlig bemärkelse; *hinn/þænn* är fast knutet till det svagböjda adjektivet och utgör en sammanhållen fras tillsammans med detta. Inte förrän ganska sent, under 1400-talet, uppstår den bestämda artikeln *þænn* (> *den*) i svenskan.

En hypotes är att ett förlitterärt pre-adjektiviskt *hinn/sá* (> *þænn*) primärt har använts tillsammans med svagböjda adjektiv men utan substan-

tiv för att utpeka en bekant referent som passar till adjektivets deskriptiva innehåll. Sådana fraser är inte belagda i runmaterialet, men hypotesen skulle förklara det omarkerade bruket av fraser av typen *þænn gamli* i t.ex. Codex Bureanus.

Pre-adjektiviskt *hinn/sá* (> *þænn*) är dock förhållandevis välbelagt i runinskrifter i adjektiviska fraser i extraposition efter egennamn eller andra substantiv. Här kan man ana att tillägget varit retoriskt motiverat. När vi senare möter B-strukturer i stelnade uttryck av typen *þænn hælge ande* eller i poetiska benämningar som *the stolta jungfru*, kan vi förstå sådana fraser med pre-nominala attribut som arvtagare till den äldre typen med efterställda adjektiv. B-strukturens begränsade användning får då sin förklaring i stilvärdet; uttryckssättet hörde inte till normalspråket utan var förknippat med högre stil.

Semantisk definitet markeras under lång tid inte alls i nominalfraser med adjektivattribut i fornsvenskan; man håller kvar vid struktur A (*gammal man*) en bra bit in på 1300-talet. Vid det laget är det däremot mycket vanligt att semantiskt definitiva nominalfraser utan pre-nominala attribut tar substantivet i bestämd form. Men starkböjda adjektiv framför substantiv i bestämd form tycks inte ha varit ett alternativ. Man kan få intrycket att de svagböjda adjektiven gör sin entré i nominalfraserna när man mer eller mindre nått vägs ände, när definitmarkering i övrigt börjar uppfattas som det normala. (Dröjsmålet kan hänga samman med att stilvärdet hos de i och för sig semantiskt definitiva adjektivfraserna var så markerat.)

I ett första skede med framförställda svaga adjektiv tycks det äldre pre-adjektiviska *þænn* hängit med. Men när adjektivfrasernas semantiska definitet omtolkas som ett funktionellt definit drag hos adjektivet i sig blir dess tidigare kompanjon överflödig. Det räcker då att (det svagböjda) adjektivet kan matcha sitt otolkbara definitdrag mot ett motsvarande tolkbart drag i (det bestämdhetsböjda) substantivet.

Under en kortare period blir det därmed möjligt att utnyttja struktur C (*gamle mannen*). Men snart tillkommer kravet på en bestämd artikel före adjektivet. Eftersom denna har samma form, *þænn*, som det svagböjda adjektivets tidigare följeslagare, ser det ytligt sett ut som man återgår till en tidigare struktur. Men den s.k. D-strukturen (*þænn gamle mannen*) är i djupare mening två olika. Ovan har jag skiljt mellan *þænn*₁, dvs. de svagböjda adjektivens tidiga följeslagare, och *þænn*₂, den bestämda artikeln. I tidiga texter bör D-strukturen sannolikt analyseras som [*þænn*₁ *gamle*] *mannen*, i senare texter snarare som *þænn*₂ *gamle mannen*.

En avgörande skillnad mellan fornsvenskan och fornnorskan, som också kunnat utnyttjas i analysen i föregående avsnitt, är att det jag kallat *þænn*₁ i fornsvenskan motsvaras av *hinn* i fornnorskan, medan det jag kallat *þænn*₂ i princip är att jämföra med fornnorskans bestämd artikel *sá*. Att fornnorskan, till skillnad från svenskan, redan på ett tidigt stadium tycks ha börjat utnyttja det vanliga demonstrativet, *sá*, som bestämd artikel kan ha underlättats av att det inte kunde förväxlas med pre-adjektiviskt *hinn*. Det kan också varit fråga om att *sá* också i övrigt i någon mån konkurrerade med bestämdhetsböjning av substantiv i fornnorskan, dvs. att man t.ex. ibland kunde säga *sá maðr* i stället för *maðrinn*. En viss tendens i den riktningen kan skönjas i tabell 1. (Det är emellertid oklart om det föreligger någon tydlig skillnad mellan de riktigt tidiga svenska och norska texterna i detta avseende.)

Oavsett skälet kan man ändå konstatera att norskan tidigt fått en fristående bestämd artikel och att den, liksom danskans bestämda artikel än i dag, användes tillsammans med substantiv i omarkerad form. Det tyder på att den ursprungligen haft tolkbara definitdrag. Dubbel definitivitet har i norskan uppstått genom att artikelns definitdrag blivit icke-tolkbara, varvid substantivet måste uppträda i bestämd form. I svenskan har utvecklingen mot dubbel definitivitet gått en annan väg. Här föregås den bestämda artikeln historiskt av den bestämda substantivformen, vilket tyder på att den bestämda artikeln redan från början är ett expletivt element, en platshållare med icke-tolkbara definitdrag, som tillkommer när det grammatiska regelverket börjar kräva utsatt determinerare i nominalfrasens första position.

Referenser

- Blomqvist, G. (1941): *Schacktavelslek och Sju vise mästare: Studier i medeltidens litteraturhistoria*, Hugo Gebers förlag, Stockholm.
- Carlquist, J. (1996): *De fornsvenska helgonlegenderna: källor, skrift och stilmiljö*, Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet 262, Uppsala.
- Chomsky, N. (2000): "Minimalist Inquiries". R. Martin, D. Michaels & J. Uriagereka (utg.), *Step by Step: Essays on Minimalist Syntax in Honor of Howard Lasnik*, The MIT Press, Cambridge MA, s. 89–156.
- Chomsky, N. (2001): "Derivation by Phase". M. Konstowitz (utg.), *Ken Hale: A Life in Language*, The MIT Press, Cambridge MA, s. 1–52.
- Danmarks runeindskrifter* (1942), L. Jacobson & E. Moltke (utg.), Munksgaard, København.
- Delsing, L.-O. (1994): "'Hans siukt ben' – Om starka och svaga adjektiv i forn-

- svenskan". N. Jörgensen, C. Platzack & J. Svensson (utg.), *Språkbruk, grammatik och språkförändring: En festskrift till Ulf Teleman 13.1.1994*, Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, s. 99–107.
- Fornsvenska textbanken, SOL-centrum, Lunds universitet. <www.nordlund.se/Fornsvenska/Fsv%20Folder/index.html>
- Gamal norsk homiliebok. Cod. AM 619 4* (1938), Indrebø, G. (utg.), Kjeldskriftfondet, Oslo.
- Gelderen, E. van (2010): *The Linguistic Cycle: Language Change and the Language Faculty*, Oxford University Press, Oxford.
- Guidelines for annotation of givenness*, (The PROIEL Project, June 20, 2011). <http://folk.uio.no/daghaug/info_guidelines.pdf>
- Haskå, I. (1972): *Studier över bestämthet i attributförsedda nominalfraser: uttryckstyperna "det vida hav", "vida havet" osv. i svensk poesi 1540–1900*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 23, Institutionen för nordiska språk, Lund.
- Haugen, O. E. & Ommundsen, Å. (2010): *Vår eldste bok. Skrift, miljø og biletbruk i den norske himlieboka*, Novus, Oslo.
- Hirvonen, I. (1996): "Konstruktionstyperna *den gamle man, den gamle mannen* och *gamle mannen* i fornsvenskan". *Studier i nordisk filologi* 75, s. 7–104.
- Jansson, V. (1934): *Fornsvenska legendariet: handskrifter och språk*, Nordiska texter och undersökningar 4, Gebers, Stockholm.
- Larm, K. (1936): *Den bestämda artikeln i äldre fornsvenska: en historisk-semologisk studie*, Alb. Bonnier, Stockholm.
- Leiström, G. (1939): "Anmälan [av Larm 1936]". *Arkiv för nordisk filologi* 54, s. 137–145.
- Lundeby, E. (1965): *Overbestemt substantiv i norsk og de andre nordiske språk*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Norges innskrifter med de yngre runer* (1941 ff.), Norsk historisk kjeldeskriftinstitutt, Oslo.
- Naert, P. (1969): "Goður maðurinn: En studie över den syntaktiska kombinationen obestämt–bestämt i isländskan, särskilt den nyare isländskan". *Arkiv för nordisk filologi* 84, s. 115–130.
- Pfaff, A. (2014): "Inside and outside – Before and after: Weak and strong adjectives in Icelandic". P. Sleeman, F. Van de Velde & H. Perridon (utg.) *Adjectives in Germanic and Romance*, John Benjamins, Amsterdam, s. 217–244.
- Ringe, D. (2006): *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*, Oxford University Press, Oxford.
- Roehrs, D. & Julien, M. (2014): "Adjectives in German and Norwegian: Differences in weak and strong inflections". P. Sleeman, F. Van de Velde & H. Perridon (utg.) *Adjectives in Germanic and Romance*, John Benjamins, Amsterdam, s. 245–261.
- Rögnvaldsson, E. (1984): "Af lýsingaorðsviðurlögum". *Íslenskt mál og almenn málfræði* 6, s. 57–80.
- SAG = Teleman, U., Hellberg, S. & Andersson, E. (1999): *Svenska Akademiens grammatik*, Norstedts, Stockholm.
- Samnordisk runtextdatabas, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. <<http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>>

- SFSS = *Samlingar utgivna av Svenska forskriftsällskapet*, Uppsala.
- Simke, R. (2012): *Die Entwicklung des schwachen Adjektivs: Studie zur altschwedischen Nominalphrase*, masteruppsats, Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg. <<http://www.ricosimke.com/public/simke-2012-adjectives.pdf>>
- Skrzypek, D. (2012): *Grammaticalization of (in)definiteness in Swedish*, Uniwersytet Im. Adama Mickiewicza W Poznaniu, Seria Filologia Skandynawska Nr 14, Poznan.
- Stroh-Wollin, U. (2011): "A semantic approach to noun phrase structure and the definite: indefinite distinction in Germanic and Romance". P. Sleeman & H. Perridon (utg.), *The Noun Phrase in Romance and Germanic*, John Benjamins, Amsterdam, s. 127–140.
- Stroh-Wollin, U. (2014): "Hinn, inn eller enn?: Om uppkomsten av det nordiska bestämdhetssuffixet". M. Bylin, C. Falk & T. Riad (red.), *Studier i svensk språkhistoria 12: Variation och förändring*, Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 60, s. 229–239.
- Stroh-Wollin, U. (ms.): "Definite noun phrases in early Scandinavian – understanding the gradual development of definiteness marking".
- Stroh-Wollin, U. & Simke, R. (2014): "Strong and weak adjectives in Old Swedish". P. Sleeman, F. Van de Velde & H. Perridon (utg.) *Adjectives in Germanic and Romance*, John Benjamins, Amsterdam, s. 95–112.
- Ståhle, C. I. (1967): "Medeltidens profana litteratur". Tigerstedt, E. N. (red.), *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria: Första delen (Forntiden, Medeltiden, Vasatiden)*, Natur och Kultur, Stockholm, s. 37–124.
- Sveriges runinskrifter* (1900 ff.), Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (utg.), Almqvist & Wiksell international, Stockholm.
- Van de Velde, F. & Weerman, F. (2014): "The resilient nature of adjectival inflection in Dutch". P. Sleeman, F. Van de Velde & H. Perridon (utg.) *Adjectives in Germanic and Romance*, John Benjamins, Amsterdam, s. 113–145.
- Wessen, E. (1965a): *Svensk språkhistoria III. Grundlinjer till en historisk syntax*, Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Wessén, E. (1965b): *De nordiska språken*, Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Wide, C. (2005): "den vid adjektivlösa substantiv i östnyländska – en inomspråklig utveckling?". C. Falk & L.-O. Delsing (red.), *Studier i svensk språkhistoria 8*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 63, Institutionen för nordiska språk, Lund, s. 323–332.
- Wide, C. (2010): "Grammatiska konstruktioner i tid och rum". M. Reinhammar m.fl. (utg.), *Studier i svenska språkets historia 11*, Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 113, Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folk-kultur, Uppsala, s. 69–86.